Wojciech Wróblewski¹

**Konstytucyjne prawo do bezpieczeństwa w świetle
wprowadzenia stanu wyjątkowego na granicy
Rzeczypospolitej Polskiej z Republiką Białorusi**

Słowa kluczowe: Konstytucja, stany nadzwyczajne, stan wyjątkowy, bezpieczeństwo.

Keywords: Constitution, state of emergency, material law, safety

Streszczenie

Artykuł został opracowany w celu ukazania konstytucyjnego ujęcia problemu bezpieczeństwa w świetle wprowadzenia stanu wyjątkowego na granicy Rzeczypospolitej Polskiej z Republiką Białorusi. W publikacji wskazano związek zachodzący pomiędzy bezpieczeństwem a uregulowaniami konstytucyjnymi oraz przeprowadzono wstępną analizę działań ze strony Republiki Białoruskiej a także wskazano na związek przyczynowo-skutkowy w kontekście regulacji wprowadzenia konstytucyjnego stanu nadzwyczajnego w sytuacji szczególnego zagrożenia bezpieczeństwa.

Abstract

**The constitutional right to security with regards
to initiation of the state of emergency on the border of the
Republic of Poland and the Republic of Belarus**

The article has been prepared to present the constitutional approach to the security problem with regards to the initiation of the state of emergency on the border of the Repub-

¹ ORCID ID: 0000-0003-3415-9485, doktor, Instytut Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Szkoła Główna Służby Pożarniczej. E-mail: wwroblewski@sgsp.edu.pl.

lic of Poland and the Republic of Belarus. The publication indicates the relationship between security regulations and constitutional regulations, makes a preliminary analysis of actions taken by the Republic of Belarus, and also indicates a cause-and-effect relationship in the context of regulating the introduction of a state of emergency in a situation of a special security threat.

I.

Niezależnie od podejścia do bezpieczeństwa, pojęcie to jest integralnym elementem życia jednostki jak i całych społeczności. W ustroju demokratycznym odpowiedzialność za zapewnienie bezpieczeństwa spoczywa na instytucji państwa. Celem artykułu jest dokonanie wstępnej analizy zagrożenia działaniami ze strony Republiki Białoruskiej w kontekście regulacji dotyczących wprowadzenia w Rzeczypospolitej Polskiej, w sytuacji szczególnego zagrożenia bezpieczeństwa, jednego z konstytucyjnych stanów nadzwyczajnych.

II.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, potwierdza rangę bezpieczeństwa i wiążących się z nim wartości. Łączy z bezpieczeństwem szereg rozstrzygnięć ważnych dla wszystkich podmiotów tworzących i stosujących prawo, a także dla adresatów ich działań², ale nie definiuje wprost tego pojęcia, ponieważ jest to termin niemierzalny i kojarzony z indywidualną potrzebą³ oraz podstawą ludzkiej egzystencji⁴. Termin ten natomiast, pojawia się „jako

² H. Zięba-Załużka, *Konstytucyjne aspekty bezpieczeństwa*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, nr 22, s. 411–428.

³ B.M. Szulc, *Bezpieczeństwo a obronność (dylematy ontologiczno-epistemologiczne)*, [w:] *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku*, red. M. Kubiak, S. Topolewski, Siedlce 2016, s. 10–16.

⁴ J. Marczak, *Bezpieczeństwo narodowe*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, red. R. Jakubczak, J. Marczak, Warszawa 2011, s. 14.

kategoria i wchodzi w zakres nieokreślonych semantycznie zasad konstytucyjnych”⁵.

W sposób bezpośredni termin bezpieczeństwo został użyty w Konstytucji w podstawowym unormowaniu w art. 5, w którym prawodawca postanowił, że Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium oraz zapewnia między innymi prawa i wolności człowieka i obywatela, a także bezpieczeństwo obywateli. W kontekście prowadzonego wywodu należy wskazać również na art. 26 Konstytucji. Jest to unormowanie, zgodnie z którym Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej, służą realizacji wartości wskazanych w art. 5 ustawy zasadniczej poprzez ochronę niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnienie bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic⁶.

Bezpieczeństwo jako wartość konstytucyjna w szerokim zakresie, pojawia się w rozdziale dotyczącym wolności, praw i obowiązków człowieka i obywatela⁷. Pojęcie to zostało bezpośrednio powiązane z ograniczeniami, których zakres został określony w art. 31 ust. 3, zgodnie z którym ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia jednak, nie mogą prowadzić do całkowitego zniesienia swobód i uprawnień, a nawet do naruszenia ich istoty⁸.

Do szczegółowych kategorii ograniczających należy zaliczyć również art. 45 ust 2 oraz art. 53 ust 5 Konstytucji. Pierwszy z nich dotyczy wyłączenia jawności rozprawy m.in. ze względu na bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny, natomiast drugi pozwala na ograniczenie wolności uzewnętrzniania religii tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa. Kolejną regulacją w grupie ograniczeń jest art. 61

⁵ A. Bień-Kacała, *Bezpieczeństwo w Konstytucji RP z 1977 r. – wstępna diagnoza*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2015, nr 2, s. 12–15.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁷ S. Grabowska, *Bezpieczeństwo państwa*, [w:] *Leksykon wiedzy politologicznej*, red. J. Marszałek-Kawa, D. Plecka, Toruń 2018, ss. 50–57.

⁸ K. Complak, *Rzeczpospolita*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2013, s. 10–17.

ust. 3 ustawy zasadniczej, zgodnie z którym ograniczenie prawa do informacji publicznej może nastąpić wyłącznie ze względu na bezpieczeństwo i ochronę porządku publicznego. Z art. 66 ust. 1 Konstytucji wynika prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. Inny z artykułów (art. 74 ust. 1) mówi o powinności władzy publicznej polegającej na prowadzeniu polityki zapewniającej bezpieczeństwo ekologiczne współczesnym i przyszłym pokoleniom⁹.

Konstytucja w regulacji dotyczącej pozycji prawnej organów władzy publicznej powierza szczególną troskę o bezpieczeństwo, instytucji prezydenta. Najważniejszym przepisem w tym obszarze jest art. 126 ustawy zasadniczej, zgodnie z którym prezydent czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji, stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium. W art. 135 Konstytucji, prawodawca ustanawia organ doradczy prezydenta w zakresie wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa w postaci Rady Bezpieczeństwa Narodowego. Istotnym z perspektywy bezpieczeństwa jest art. 146 ust. 4 pkt 7, 8, 11 określający kompetencje Rady Ministrów. Zgodnie z zawartymi tam przepisami rząd zapewnia bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne państwa, porządek publiczny, a także sprawuje kierownictwo w dziedzinie obronności. Regulacja ta pozostaje spójna wobec art. 126 ust. 2, nakładającego na prezydenta zadanie strażnika bezpieczeństwa państwa. Jednocześnie należy podkreślić, że regulacje konstytucyjne nie wyposażają prezydenta w środki umożliwiające mu podejmowanie w tym zakresie zadań prewencyjnych czy stabilizacyjnych. A zatem, gdy pojawi się zagrożenie którejkolwiek kategorii bezpieczeństwa państwa, prezydent powinien najpierw zwrócić się do Rady Ministrów w celu podjęcia przez nią odpowiednich działań¹⁰.

III.

Szczegółne ujęcie bezpieczeństwa w Konstytucji RP znajduje się w rozdziale dotyczącym stanów nadzwyczajnych (art. 228–234), które możliwe są do wpro-

⁹ Zob.: Zięba-Załuśka H., op.cit., s. 411- 428.

¹⁰ Zob.: B. Opaliński, *Rozdzielenie kompetencji władzy wykonawczej między Prezydenta RP oraz Radę Ministrów na tle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku*, Warszawa 2012.

wadzenia w sytuacjach szczególnych zagrożeń¹¹, jeżeli zwykle środki konstytucyjne są niewystarczające¹². Ustrojodawca przewiduje trzy stany nadzwyczajne: stan wojenny, stan wyjątkowy oraz stan klęski żywiołowej¹³, jednak biorąc pod uwagę przedmiotowy zakres opracowania, poczynione zostanie jedynie odniesienie do stanu wyjątkowego, którego wprowadzenie regulowane jest, zarówno przez Konstytucję RP jak i przez ustawę z 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym. W świetle art. 230 Konstytucji stan wyjątkowy może zostać wprowadzony ze względu na zagrożenie konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego¹⁴. Przesłanki powyższe mogą występować łącznie i są to przesłanki niedookreślone, pozostawiające swobodę w interpretacji, co wynika z faktu, że nie można dokładnie przewidzieć charakteru zagrożenia¹⁵. Znacząca ogólność w przesłankach wprowadzania stanu wyjątkowego pozwala na elastyczne podejmowanie działania w stanie zagrożenia, ale jednocześnie może prowadzić do interpretacyjnej dowolności. Stąd, istotnym jest, aby wystąpienie powyższych przesłanek podlegało kontroli¹⁶.

IV.

W czasie trwania stanu wyjątkowego mogą zostać wprowadzone ograniczenia wolności i praw człowieka i obywatela. Zakresowi tych ograniczeń poświęcony został art. 233 Konstytucji RP, który stwierdza, że ustawa określająca zakres ograniczeń nie może ograniczać wolności i praw dotyczących godności człowieka, obywatelstwa, ochrony życia, humanitarnego traktowania, pono-

¹¹ S. Gebethner, *Stany szczególnego zagrożenia jako instytucja prawa konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 1982, nr 8, s. 5–19.

¹² M. Karpiuk, *Działanie organów administracji publicznej w czasie stanów nadzwyczajnych*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2015, nr 4, s. 33.

¹³ Szerzej zob. K. Prokop, *Stany nadzwyczajne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Białystok 2005.

¹⁴ K. Eckhardt, *Stany nadzwyczajne*, [w:] *Prawo konstytucyjne RP (wybrane aspekty)*, wydanie jedenaste poszerzone i uaktualnione, red. J. Buczkowski, Rzeszów–Przemyśl 2013, s. 500–516.

¹⁵ Ustawa z 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (tj. Dz.U. 2017, poz. 1928).

¹⁶ A. Cieszyński, *Stany nadzwyczajne*, [w:] *Prawo konstytucyjne*, red. Z. Witkowski, Toruń 2002, s. 635.

szenia odpowiedzialności karnej, dostępu do sądu, dóbr osobistych, sumienia i religii, petycji oraz ochrony praw rodziny i dziecka. Niedopuszczalne jest również ograniczanie wolności i praw człowieka i obywatela z powodu rasy, płci, języka, wyznania lub jego braku, pochodzenia społecznego, urodzenia oraz majątku. Szczegółowy zakres ograniczeń został ujęty w rozdziale 3 ustawy z 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym.

V.

Zapewnienie bezpieczeństwa, należy do przymiotów państwa a zatem w sytuacji szczególnego zagrożenia jego powinnością jest wykorzystanie dostępnych demokratycznych środków w celu wypełnienia powierzonych zadań w tym obszarze. Do takich właśnie środków należy wprowadzony w wyniku prokurowania nielegalnej migracji na granicy Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Białoruskiej stan wyjątkowy¹⁷. Rozporządzenie zostało wprowadzone 2 września 2021 r. i dotyczy obszaru części województwa podlaskiego i lubelskiego¹⁸. Należy podkreślić, że wskutek wzmożonych nielegalnych prób przekraczania granicy podobne rozwiązania przyjęły Litwa, Łotwa i Estonia.

Jako jedną z głównych przyczyn zaistniałej m.in. na granicy z Rzeczpospolitą Polską, sytuacji upatruje się w deklaracji prezydenta Aleksandra Łukaszenki, który pod koniec maja 2021 r., oświadczył, że: „Białoruś odmawia ochrony Europy przed nielegalną migracją, handlem narkotykami i przemytem, ponieważ z powodu nałożonych sankcji przez UE, nie ma na to siły ani pieniędzy”¹⁹. Nałożone przez UE sankcje aktualnie obejmują cztery pakiety i zostały wprowadzone w wyniku szeregu naruszeń związanych z niedo-

¹⁷ Zob. rozporządzenie Rady Ministrów z 2 września 2021 r. w sprawie ograniczeń wolności i praw w związku z wprowadzeniem stanu wyjątkowego (Dz.U. poz. 1613) oraz rozporządzenie Rady Ministrów z 1 października 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ograniczeń wolności i praw w związku z wprowadzeniem stanu wyjątkowego (Dz.U. poz. 1798).

¹⁸ <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8231092,bialorus-odpowiada-polsce-ws-kryzysu-imigracyjnego-na-granicy.html>; <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/Stan-wyjatkowy-przy-granicy-z-bialorusia> (25.09.2021).

¹⁹ <https://ordoiuris.pl/dzialalnosc-miedzynarodowa/kryzys-migracyjny-odpowiedzialnosc-bialorusi-z-tytulu-szantazu-0> (23.09.2021).

puszczalną przemocą białoruskich władz wobec pokojowych demonstrantów oraz arbitralnych aresztowań i zatrzymań po wyborach prezydenckich z sierpnia 2020 r.²⁰ Problem prokurowania migracji na granicy Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Białoruskiej jest jednak głębszy. Jak podaje rządowy portal gov.pl od początku trwania protestów opozycyjnych na Białorusi identyfikowane są działania mające na celu wykazywanie, że „aktywność opozycyjna wobec reżimu w Mińsku jest inspirowana z zewnątrz – przede wszystkim z Polski i Litwy. Przy pomocy działań dezinformacyjnych władze w Mińsku oraz na Kremlu prezentują Polskę jako kraj destabilizujący Białoruś, a wręcz będący zagrożeniem dla integralności i podmiotowości Białorusi”²¹. Podobna argumentacja towarzyszyła zakończonym właśnie manewrom „Zapad 2021”, które były największymi ćwiczeniami strategicznymi w Europie od ponad 40 lat²².

Według Portalu InfoSecurity24 działania władz Białorusi na granicy z Rzeczypospolitą Polską, to starannie opracowana 10 lat temu „Operacja służa”²³. Według byłego redaktora naczelnego niezależnego białoruskiego portalu Nexta Tadeusza Giczana, mechanizm tej operacji został opracowany przez szefów Komitetu Bezpieczeństwa Państwowego (KGB) i jednostki specjalnej Państwowego Komitetu Pogranicznego (ASAM)²⁴. Założeniem mechanizmu była presja migracyjna na wschodnie granice EU ale aktualnie uznaje się, że dotyczy ona destabilizacji w krajach wspierających działania opozycyjne wobec reżimu białoruskiego²⁵. Próby nielegalnego przekroczenia dotyczą głównie odcinka granicy, który chroni Podlaski Oddział Straży Granicznej. Najbardziej narażony na nielegalne przekroczenie granicy jest odcinek o długości 187 km²⁶. Według

²⁰ <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/sanctions/restrictive-measures-following-the-2020-belarus-presidential-elections> (20.09.2021).

²¹ <https://www.gov.pl/web/sluzby-specjalne/migracja-integracja-zagrozenia> (19.09.2021).

²² <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C944461%2Cszef-mon-o-manewrach-zapad-2021-pozostajemy-w-scislej-koordynacji-z> (20.09.2021).

²³ <https://infosecurity24.pl/sluzby-mundurowe/bialoruska-operacjasluzza-starannie-przygotowany-plan-sluzb> (20.09.2021).

²⁴ <https://gpcodziennie.pl/794561-operacja-sluzza-uderzeniem-w-europe.html> (21.09.2021).

²⁵ <https://www.defence24.pl/bezpieczenstwo-granic-pelne-mitow-i-operacja-sluzza-analiza> (3.11.2021).

²⁶ <https://www.gov.pl/web/uw-podlaski/mswia-dzialania-polskich-sluzb-na-granicy-polsko-bialoruskiej> (17.09.2021).

danych na dzień 20 października 2021 r. wskazanych przez polską Straż Graniczną oraz źródła otwarte, od 1 sierpnia br. Straż Graniczna odnotowała ponad 14 tys. prób nielegalnego przekroczenia granicy Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Białorusi (w tej liczbie zawierają się zarówno próby udaremnione, jak i zatrzymania na terenie Polski). Rekordowa liczba przekroczeń w ciągu jednej doby została odnotowana 6 października 2021 r. i wyniosła 667 próby nielegalnego przekroczenia granicy²⁷.

W związku z zaistniałą sytuacją w dniu 23 sierpnia Premierzy Litwy, Łotwy, Estonii i Polski wydali wspólne oświadczenie w sprawie ataku hybrydowego na granicach państw ze strony Białorusi w którym podkreślili, że istniejący kryzys został zaplanowany i w sposób systematyczny zorganizowany przez reżim Aleksandra Łukaszenki²⁸.

W reakcji na proces prokurowania migracji, Komisarz Unii Europejskiej ds. migracji Ylva Johansson, stwierdziła, że: „sytuacja na granicy polsko-białoruskiej nie jest kwestią migracji, ale częścią agresji Aleksandra Łukaszenki na Polskę, Litwę i Łotwę w celu destabilizacji UE”²⁹. W podobnym tonie wypowiedział się, Adelbert Jahnz, rzecznik Komisji Europejskiej, który oświadczył, że: „komisja uznaje sytuację na granicy polsko-białoruskiej za formę agresji oraz próby instrumentalizacji ludzi do celów politycznych”³⁰. Zdaniem autora opublikowanego na łamach „Foreign Policy” artykułu, *Russia and Belarus Are Using Migrants as a Weapon Against the EU* problem wykorzystywania migrantów w hybrydowym konflikcie nie dotyczy tylko „białoruskiego reżimu”. „To wspólna prowokacja Mińska i Moskwy a prawdziwy kryzys zacznie się, w przypadku, gdy Kreml zdecyduje się na utworzenie przez Rosję korytarza migracyjnego do transportu tysięcy uchodźców z Afganistanu”. Czy tak się stanie, zależy jego zdaniem od re-

²⁷ <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C965208%2Crekordowa-ilosc-przypadko-w-nielegalnego-przekraczania-granicy-polsko> (20.10.2021).

²⁸ Zob.: <https://www.gov.pl/web/premier/oswiadczenie-premierow-ingridy-imonyt-litwa-artursa-krijnisa-karia-lotwa-kai-kallas-estonia-i-mateusza-morawieckiego-polska-w-sprawie-ataku-hybrydowego-na-naszyc-granicach-ze-strony-bialorusi> (15.09.2021).

²⁹ <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C936621%2Ckomisja-europejska-unia-uwaza-ze-sytuacja-na-polsko-bialoruskiej-granicy> (16.09.2021).

³⁰ <https://www.bankier.pl/wiadomosc/KE-powtarza-sytuacja-na-granicy-polsko-bialoruskiej-to-agresja-na-Polske-8178774.html> (24.09.2021).

akcji Polski, krajów bałtyckich i Brukseli na obecną „wersję demonstracyjną” kryzysu migracyjnego³¹.

VI.

W zakończeniu przedmiotowej dość syntetycznej analizy na temat bezpieczeństwa gwarantowanego w Konstytucji RP w świetle wydarzeń na granicy Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Białorusi, należy podkreślić, że: „najistotniejsze rodzaje bezpieczeństwa z punktu widzenia Konstytucji to: bezpieczeństwo państwa, bezpieczeństwo obywateli, bezpieczeństwo wewnętrzne oraz bezpieczeństwo zewnętrzne”³². Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego RP 2020, podkreśla, że państwo polskie stawia sobie za główny cel zagwarantowanie niepodległości, integralności terytorialnej oraz nienaruszalności granic RP, suwerenności, gwarancję ochrony demokratycznego porządku konstytucyjnego (w szczególności pełni praw oraz wolności, bezpieczeństwa obywateli), zachowania dziedzictwa narodowego, rozwoju tożsamości narodowej oraz stworzenie najlepszych warunków potrzebnych do stabilnego i wszechstronnego społecznego oraz gospodarczego rozwoju kraju³³.

Aby zrealizować przyjęte założenia państwo polskie podejmuje działania o charakterze wewnętrznym oraz zewnętrznym. Gwałtowny wzrost prób nielegalnego przedostania się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, szczególnie aktywność służb granicznych Republiki Białoruskiej oraz informacje uzyskiwane ze źródeł otwartych i oficjalnych stanowisk, mogą świadczyć o tym, że istniejąca sytuacja jest formą ataku hybrydowego, a więc spełnia kryterium szczególnego zagrożenia bezpieczeństwa.

Sytuacja na granicy wydaje się co najmniej kilkunymiarowa, co poniekąd może być przyczyną często rozbieżnych opinii w publicznej dyskusji. Jednak z perspektywy przedmiotowego opracowania, należy stwierdzić, że podjęcie decyzji o wprowadzeniu jednego ze stanów nadzwyczajnych na zagrożonej części tery-

³¹ <https://foreignpolicy.com/2021/09/18/russia-belarus-poland-lithuania-migrants-eu-weapon> (24.09.2021).

³² Zob.: A. Bień-Kacała, *op.cit.*, s. 12–15.

³³ <https://www.bbn.gov.pl/pl/prace-biura/publikacje/8808,Strategia-Bezpieczenstwa-Narodowego-Rzeczypospolitej-Polskiej.html> (24.09.2021).

torium Rzeczypospolitej Polskiej, jest w pełni uzasadnione i wynika bezpośrednio z konstytucyjnych obowiązków nałożonych na instytucję państwa. Przyjmuje się, że ludność, terytorium oraz system władzy, powinny być przedmiotem szczególnej ochrony państwa i rolą państwa jako struktury organizacyjnej działającej na rzecz bezpieczeństwa jest wywiązywanie się jak najlepiej z powierzonych zadań.

Literatura

- Bień-Kacała A., *Bezpieczeństwo w Konstytucji RP z 1977 r. – wstępna diagnoza*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2015 nr 2.
- Boć J., *O bezpieczeństwie wewnętrznym*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne w działaniach terenowej administracji publicznej*, red. Chajbowicz A., Kocowski T., Wrocław 2009.
- Cieszyński, *Stany nadzwyczajne*, [w:] *Prawo konstytucyjne*, red. Witkowski Z., Toruń 2002.
- Complak K., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2013.
- Eckhardt K., *Stany nadzwyczajne*, [w:] *Prawo konstytucyjne RP (wybrane aspekty)*, wydanie jedenaste poszerzone i uaktualnione, red. J. Buczkowski, Rzeszów–Przemyśl 2013.
- Gebethner S., *Stany szczególnego zagrożenia jako instytucja prawa konstytucyjnego*, „Państwo i Prawo” 1982, nr 8.
- Grabowska S., *Bezpieczeństwo państwa*, [w:] *Leksykon wiedzy politologicznej*, red. J. Marzalek-Kawa, D. Plecka, Toruń 2018.
- Karpiuk M., *Działanie organów administracji publicznej w czasie stanów nadzwyczajnych*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2015, nr 4.
- Marczak J., *Bezpieczeństwo narodowe*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, red. R. Jakubczak, J. Marczak, Warszawa 2011.
- Opaliński B., *Rozdzielenie kompetencji władzy wykonawczej między Prezydenta RP oraz Radę Ministrów. Na tle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku*, Warszawa 2012.
- Paździor M., *Kompetencje konstytucyjnych organów władzy wykonawczej w zakresie bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Instytucje bezpieczeństwa wewnętrznego*, red. M. Paździor, B. Szmulik, Warszawa 2012.
- Prokop K., *Stany nadzwyczajne w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Białystok 2005.
- Szulc B.M., *Bezpieczeństwo a obronność (dylematy ontologiczno-epistemologiczne)*, [w:] *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku*, red. M. Kubiak, S. Topolewski, Siedlce 2016.
- Wołpiuk W., *Państwo wobec szczególnych zagrożeń. Komentarz do wybranych przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997*, Warszawa 2002.
- Zięba-Załucka H., *Konstytucyjne aspekty bezpieczeństwa*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2014, nr 22.